

למיבנה של 'הכנסת כלה'

מאת שמואל ורסס

א

להלכה אין זה מן הנמנעות להבחין ב'הכנסת כלה' עקבותיהם של כמה וכמה סוגי-ספרות עתיקי-ימים — ניכר כאן טיפוח הרציפות הצורנית הן בנוסח סיפורי-המקאמות והפרוזה המחורזת מיסודו של 'ספר שעשועים' לזבארה והן על דרך המיבנה המסגרת הדידאקטי של 'חי-בור יפה מן הישועה' לרבינו נסים. וכן משתמרת כאן הצורה של האגדה וסיפורי-מעשיות מן הדורות האחרונים; אלא למעשה רשאים אנו לטעון, שאותו גיוון צורני, הניזון מן המסורת הסיפורית, מצטרף לידי יצירה בעלת-תנופה רא-שונית. רוח האפיקן מרחפת על פני הדברים. במקום הלהי-טות אחר המליצה ושעשועי-הלשון המערפלים את המציאות, ניתן לפנינו כאן איזון מופלג בין הניב רב הרבדים האסור-ציאטיביים ובין הממשות המשתקפת מתוכו. עדים אנו להעמקת תודעתה של הדמות הנודדת, הקולטת סיפורים והמשמשת להם עילה. הסיפור המסגרת והדמות מגיעים לכלל הפגשה פנימית, שגורמי ההזדהות וההפעלה התר-דעתית הם עיקר לה. ולא זו בלבד, אף המימד הרעיוני הוא גדול כאן יותר לאין שיעור. המדובר הוא הן מבחינת מידת משקלן של הבעיות והן מבחינת כלי ההגות וכלי-הספרות המשמשים למטרה זו.

'הכנסת כלה', מהדורת תשי"ג, מצטיירת בעינינו כיצור

אורגאני, שאין לראות בו מעשה תשבץ או מעשה שזירה. היסודות השונים שמהם הורכב, נתלכדו ונתאחו והיו לבשר אחד. אף-על-פי-כן אין להיתפס לאשליה, כי לפנינו יצירה מוצקת כבשעת היתוך ראשון. מן הדין לתהות על דרכי התהוותה של האחדות מתוך הריבוי הסוגי. שכן אף במהדר רה אחרונה מתקיימת אותה אחדות שבמיבנה על ידי מתיחות מתמדת שבין החתירה להתלכדות ולבין הנטיה להתפרדות סוגית. ההתנצחות הסמויה בין הריכוז החפשי, מתוך חיבוב סיפורים לשמם, ובין החוקיות התכליתית מגיעה בסופו-של-דבר לכלל הכרעה אמנותית מובהקת.

בעיית הטכסט של 'הכנסת כלה' מחמירה את מידת המתיחות. שכן נתגבשה 'הכנסת כלה' בשלש נוסחאות שמהן מהוה נוסחה א' חטיבה נפרדת, שנתפרסמה בכתב-עת 'מקלט' בשנת תר"פ (כרך ב' עמ' 75—85 ; 259—276 ; 401—416). וכן נדפסו בנפרד כמה סיפורים, כגון 'מחמת המציק' (ברלין תרפ"א), מעשה בחוטב עצים (בסוד ישרים, ברלין, תרפ"א, עמ' קיג—קכח), 'הנסתרות והנגלות' ('התקופה, כרך י'); וכך מוצא אתה, בקובץ 'על כפות המנעול', מהדורת ברלין 1922, אותם סיפורי-המסגרת הנוגים והמלבבים, כגון 'תורה וגדולה' (עמ' י'—טז), מיטתו של יעקב שלמה (עמ' טז—כד), מסובין (עמ' כה—לא), שנספגו לאחר מכן אל תוך 'הכנסת כלה', ואילו מלכתחילה עמדו ברשות עצמם. סיפורים אלה נקלטו לשתי הנוסחאות האחרונות. המחבר היה עליו למזג חטיבות שהן בעלות חוקיות סטרוקטוראלית נפרדת. למראית-עין מצטיירת נוסחה א', הקצרה, בבחינת סיפור מלוכד יותר. הצביון המסגרת אינו עיקר לו. חסרים כמעט כל אותם הסיפורים שהם מעשה-בתוך-מעשה. מספר האפיוזדות הכרוכות בנדודיו של רבי יודיל מצומצם בהרבה. מסתמנת נטייה לליכוד פורמאלי על-ידי סיכום מחורז קצר לאחר כל פרק: 'חסל סיפור המחבר והמשורר בשיר ידבר'. מהלך האירועים מביאנו במישרין לידי הפתרון הנכסף, שמגיעים אליו כאן על דרך הנס, ללא אותו הסבר רציונאלי על מקור האוצר, כזכור לנו משתי הנוסחאות המאוחרות יותר.

ועדיין ניתן להתגדר בבדיקת ההתפתחות שבגיבוש הסגנוני, המתגלית מנוסחה אל נוסחה. אך מתוך זווית דיוננו יש מקום לטעון שנוסחות ב' וג' עדיפות על נוסחה א'. ולא בלבד מבחינת השוני המובהק שבתנופה האפית ובעיצוב הלשוני, כי אף מבחינת הליכוד הסטרוקטוראלי עדיפים הגיוון הצורני והריבוי המופלג שבסיפורים על אותו סיפור קמאי שב'מקלט', שהוא אחיד ומגובש למראית-עין. שכן אותם הסיפורים והפז-מונים שנתווספו אינם בבחינת 'שפע פולקלורי מיותר, הפוגם בשלמות היצירה' ולא 'נצטרפו כאן צירוף מלאכותי' (כפי שטען בשעתו יעקב פייכמן ב'קטעים על עגנון', מאזנים, תרצ"ח, כרך ז', עמ' 629). אין הם מעמסה הרובצת על פני היצירה. ואדרבה, מעניקים לנו גיוון פרספקטיבי עשיר ביחס לדמות המרכזית, פשר עלילותיה וגורלה. עיקרי הבע-יות והמוטיבים של הסיפור המרכזי טמונים אף באותו 'שפע פולקלורי מיותר'.

תהליכי הליכוד ב'הכנסת כלה' עשויים להסתבר בשקיפות על רקע של קביעת טיבה של העצמיות הצורנית המסתמנת בסיפורי המסגרת. לכאורה אפשר היה להסתפק בהנחה המקובלת בדרך כלל: כנקודת-מוקד לכל הסיפורים משמש הנושא של הכנסת כלה, נשואין בקיומם או בביטולם, השגחה עליונה על דרך החסד או ההתעלמות כלפי האדם מישראל. אלא שאותו מצע עניני משותף בלבד אין בכחו להביא לידי ליכוד אמנותי-פנימי. שכן ענין לנו עם סיפורים עצמאיים, בעלי שוני סטרוקטוראלי, הנוטים מטבע בריאתם להפקיע את עצמם מן הזיקה אל הסיפור המרכזי. הדברים אמורים בניגוד העקרוני שבין הראייה האפית הכוללת ובין הסכי-מאטיזם הגרוטסקי-היתולי המציין את הסיפורים הקצרים. סכימאטיזם זה מתבלט לא בלבד בסיפור השלם, אלא גם בתאורים סיטואציוניים על משקל האפיזודה הבודדת, שאין בה מן החוקיות הסיפורית המלאה. כן עשוי הוא להתבטא, דרך-משל, בציון פעולות חוזרות ביחסן אל הכמות החומ-רית: — כגון הנוסחה בסיפורו של נטע העגלון, על דרך החזרה המשולשת: 'טבלתי את פתי בשומן חלב. —

חזר והביא לי פת' (כג). או בסיפורו של רבי יודיל, שהוא בעל מיבנה מקביל: 'רצונך ואוסיף לך. — — — נתירא אותו צדיק לומר לא, שמא אין זה אמת, הוסיף ואכל' (כד), ברם, מידות הסכימאטיות, שמקורה בפעולות חוזרות ובגיבושי דיאלוג שגורים, מתבלטת בעיקר על רקע של מירקם סיפורי מלא, כגון ב'בעל מלאכות הרבה' (קכה—קכו): הסיפור על אותו מלמד המנסה מזלו אגב חיפוש אחר הפרנסה מורכב מחוליות בעלות מיבנה מקביל, שמסגרתו הנוסחאית החוזרת היא 'נמלך בדעתו — ועדין אין לו מה יאכל'. אותו צירוף חיצוני של חוליות מגיע לעיצומו בתמורה המתחוללת בהתנהגותו: 'עמד ובכה'. — במקביל לתרכובת הנוסחאית הבאה לתאר את ניסיונותיו של המלמד, מתפתח מסלול חיפושיו של המלאך דיקרנוסא הממונה על הפרנסה. חיפושים אלה בנויים על דרך החוליה הבודדת שאף היא מסתכמת בדיאלוג הסטיריאופי שבין המלאך ובין הקב"ה. שני המסלולים מגיעים לקצם על-ידי הזימון הפרדוקסאלי, הרווי אירוניה טראגית, שבין המלאך ובין המלמד, בין שפע ובין מיתת-רעב. הגיבוב הנוסחאי הבלתי-פוסק מגיע, בסופו-של-דבר, לידי התעצמות אמוציונא-לית. אף אותן החזרות הנוסחאיות שהן בעלות תנופה פזמורית-עממית מקפלות בתוכן הדים ריאליים מן ההווי היהודי. אותו עקרון שבדירוג סכימאטי, על-ידי חוליות המצטרפות לכלל הכרעה אמוציונאלית-רעיונית, מצוי גם ב'מעשה בחוטב עצים' (ש—שה). הפעילות החוזרת של זוג הזקנים המבקעים קורה אחר קורה, נסר אחר נסר, ומטילים אותם אל התנור, כדי לחמם את אורחם המוזר — מתחסלת בשיאה — עם דמעתה של האשה והאור הזורח בחללו של הצריף. התנצחות מעין זו שבין השטן המתחפש ובין הצדיק העומד במבחן מצויה אף בסיפור הסמוך לו 'הרב והאורח' (שז) — שט), ואף כאן היא מעוצבת על דרך הדירוג הכמותי הסכימאטי והדו-מסלולי: שלבי ההתגרות הבלתי-פוסקת של אותו אורח תמהוני ועז-פנים, לעומת מידת הפיוס והוותרנות ללא-סייג בתגובתו של המארח.

הראיה האפית החותרת לקראת עיצוב המלאות של המציאות אינה עשויה מטבע-מהותה לדור בכפיפה אחת עם התפיסה הסכימאטית שפירושה ארגון קפדני של המציאות תוך דחיסת האירועים. אין תפיסה כגון זו מניחה מרחב לזימון סיטואציוני, שיש בו מן המשחק החפשי. הסכימאטיות שבאגדה או באניקדוטה מחייבת בידוד אירועים בעלי זהות חד-משמעית. אותם הסיפורים ב'הכנסת כלה', שהם בעלי תנופה גרוטסקית-אניקדוטארית, מתבססים על האינטנסיביות הכמותית של פעילויות שזימון הוא לא-ריאלי. אף האירועים השונים לכאורה הם בעלי מכנה משותף.

מתוך אספקלריה זו יש להגדיר את משמעותו הסטרוקטוראלית של הסיפור על החתול 'לסונקה'. פועל כאן מעין אבטומאטיזם המביא לידי גיבוב כמותי ללא-מעצור. הרי-כזו הבלתי-פוסק של בני העיר היוצאים להקביל פני לסונקה, מתוך היסח הדעת ובעטיה של שמועת-שוא, מופעל על-ידי אותו מנגנון אניקדוטארי: 'ראו הסבלים את הקצבים — מיד נטלו כליהם — — — ראו הנפחים את הסבלים... ראו הבורסים ואמרו — — — ראו בעלי הבתים את בעלי המלאכה, התחילו מצווחים'... (קסה) 'שמעו אמותיהם של תינוקות את קול בניהן — — — ראו שכנותיהן ונתלו להן. הציצו בעלי כלי זמר וראו כל אותן הנשים שהן מלובשות מלבושי יום טוב. נטלו כליהם תוף וכנור — — — הקיצור לא היה יהודי בשבוש שלא יצא להקביל פני לסונקה' (קפו).

הרציפות האניקדוטארית של אירועים מצויה לא בלבד בתחומם של הסיפורים המסגרתיים אלא אף בסיפור המרכזי, כגון בפרק 'הנותן לשכוי בינה' (שצד—שצו). יש בו משום מחזוריות שחותם השיר העממי טבוע בו. (או שמא פועל כאן אותו עקרון הזכור לנו באיצטלה טראגית-חזונית מספר מלכים ב', פרק א', על שליחי המלך ורדיפתם אחר הנביא אליהו). 'כשראתה פרומיט שפסילי לא חזרה שלחה אחריה

את בלומה אחותה — — — כשראתה פרומיט שאף בלומה לא חזרה שלחה אחריהן את גיטלי הצעירה — — — הקיצור כך שלחה פרומיט את שלש בנותיה, את פסילי לשחוט את העוף ואת בלומה לזרוז את פסילי ואת גיטלי להחזיר את שתיהן'.

המיבנה הסכימאטי מתבטא אף בהתפתחות החד־סיטרית של אירועים שחותם הריאליות טבוע בהם. טעות גוררת טעות, הצלחה מביאה הצלחה נוספת בעקבותיה, ואין לשנות את מהלך האירועים. (עקרון זה מונח, למשל, ביסודו של הסיפור 'מחמת המציק').

ב

באותה התעצמות שבין התפיסה האפית ובין התפיסה הסכימאטית לגילוייה נתקלים אנו בחזיון של מיזוג פנימי והחדרה הדדית; התיאורים שהם מיסודם סכימאטיים, רוויים פירוט ריאלי ומפעמתם תחושת המציאות, ואילו בריאלי טבוע לעתים חותם המחזוריות וההשתלשלות החד־סיטו ית. אבן־נגף נוספת בתהליכי הליכוד הצורני. הוא השוני, שבין הסיפור הקצר בצביונו העממי, ובין המסכת האפית. המדובר הוא בנטיה לצמצום ולריסון שהוא פרי התכליתיות הדי־דאקטית ובין הנטייה לרחבות תיאורית ולדיגרסיביות שור־פעת. דומה שהרהורי רבי יודיל, על דרך הפרשנות המור־סרית — שהיא צורה אסוציאטיבית פתוחה — אינם עשויים לעלות בקנה אחד עם אותם הסיפורים שהם בעלי מעגלים סגורים ובעלי תחומי־התפתחות עלילתית רצופה והדוקה. כיצד, איפוא, נתרחשה אותה הרמוניזציה צורנית בעיצומה של יצירה זו? עגנון נסתייע בנידון זה בכמה וכמה דרכים; המחבר של 'הכנסת כלה' מסייע כביכול בחישוף התעלומה של הפעילות הסיפורית, הן מבחינת ההצצה המשותפת עם הקורא אל המעבדה של המספר, והן על דרך שרטוט הסי־טואציה של אותם המספרים, שהם עצמם בבחינת דמויות המתקיימות בתוך הסיפור.

גילוי־לב זה, המופגן בפני הקורא בפומבי, גורר עמו הפלגה

דיגרסיבית, שיש בה משום חישוף מכוון של ההגיון הסטרוקטוראלי ומשום הזמנה לקורא לעקוב אחר מעשי המרכבה של המנגנון הסיפורי. וכך יתגלו לנו טעמי הסלקציה, פשר ההצטמקות וההתרחבות התיאורית. שיתופו של הקורא על דרך הדיגרסיה בהלכות טכניקה סיפורית, הוא נהוג בדרך כלל גם בסיפור העממי, המתקשה בבעיות הסינכרוניזציה של האירועים, מבחינת המרקום והזמן, והן בסיפור המודרני, המתלבט בשאלות הליכוד שבין ההווי והתודעה. מכל מקום יש באותן הדיגרסיות משום ניתוק הרצף הסיפורי השלם, המקנה לקורא תחושת התרחשות שהיא מעור אחד. הניתוק וההפסקה הדיגרסיבית עלולים אמנם למנוע מן הקורא להגיע לכלל התכנסות כולייית בתוך אותו עולם רחוק המעוצב לפניו מחדש בתחומו של סיפור.

הדיון הגלוי בבעיות הסינכרוניזציה, הוא מצד שני גם מנהג שבנוסחה סיפורית מקובלת; כגון 'עתה נניח את הסוסים ונחזור אצל רבי יודיל ואצל נטע' (20). 'עתה נחזור לעצם הדבר, היינו לגוף הסיפור' (שמז). והרי הערה אופינית לבעיית התיאום שבין ההרהור והקביעה הטופוגראפית של הדמות: — 'עכשו נסלק דעתנו ממחשבותיו של רבי יודיל ונראה היכן הוא' (רפח).

לכאורה עלולים אותו גילוי־לב ושיתופו של הקורא להביא לידי התרופפות המתח העלילתי, שכן סולקו לעתים התבלין שבאפתעה. הסיוס בכי־טוב שורטט מלכתחילה. יש כאן משום תיחום שבין האינפורמציה המסוייגת של הדמויות ובין זו של המספר שהכל נהיר לו. לעומת אשת רבי יודיל החרדה לגורל בעלה מתגדר הסופר, בצוותא עם קוראיו: 'אבל אנחנו שאנו יודעים כמה טרח רבי יודיל לשם בתו נחזור אצלו ונספר אחת אל אחת כל שאירעו... ולבסוף נביאנו אצל אשתו ובנותיו' (שכה).

בתקפה של אותה סמכות בלעדית, שהמחבר נטל לעצמו, עושה הוא בחומר הסיפורי כבתוך שלו, תוך כדי שיתופו של הקורא. פרט לתהליך של הברירה הסמויה מתרחשת

לעינינו הברירה הגלויה. אותה סלקטיביות מוצהרת מקימה חיץ דק בינינו ובין עולם הדמויות של 'הכנסת כלה'. נוצר מירוח מסויים של אירוניה סמויה והעדיפות האינפורמאטיבית לגבי הדמויות נעשית אולי לעדיפות מהותית. 'פעמים נספר בארוכה ופעמים בקצרה, כפי צורך הענין וכפי חשיבות הדבר' (שכה). אין הסופר מתכוון לגולל כל שידוע לו. והרי הטעם לאותה הימנעות: 'והואיל והם [הסיפורים] ידועים לא סיפרנום. ברוך החונן לאדם דעת, שאין אנו עושים מה שאחרים יכולים לעשות, אלא מה שאין אחרים יכולים לעשות' (שיב). לעתים צידוקו של הסיפור הוא במידת זיקתו התימאטית לנושא של הכנסת כלה. 'אילו באנו לספר כל צדקתו לא היינו מספיקים, אבל הואיל ואנו עוסקים במעשה הכנסת כלה נספר מעשה מן הענין' (נח). הנושא המרכזי הוא שמפקיע את הסיפור הסגור מרשותו האבטונומית: 'כדאי שנספר אותו מעשה. ואף על פי שהוא מעשה בפני עצמו קרוב הוא אצל מעשה שלנו, מפני שיש בו ענין הכנסת כלה' (קצ).

הגילום האפיזודי וההרחבה התיאורית אינם שרירותיים כלל. המספר מסביר, מה ראה להאריך ומה טעם בהשמטתו. 'ומאחר שסיפרנו כל הדבר כאן לא נחזור לספר אותו במקומו, שלא להכפיל דברים במקומות שונים' (רח). ברם אותה מוטיבאציה, המשתמעת אולי בבחינת גורם המפורר את האשליה הסיפורית הכוליית, תורמת בסיכומו של דבר לכלל התמזגותם של היסודות השונים.

ג

במקביל להרהורים המפוכחים על הבעיות הסטרוקטוראליות של סיפורו, חושף עגנון עולם ומלואו מבחינת התיחסותן של הדמויות אל הפעילות הסיפורית. הסיפור נעשה גורם מעצב בהליכותיהם של המאזינים. המציאות משתקפת להם באספקלריה המאירה של הסיפור, שהוא בבחינת מעשה-בתוך-מעשה. הסקרנות של המסובין היא לא בלבד בגדר נוסחה המקובלת בטכניקה המסגרתית, המשמשת פתחון פה פור-

מאלי ומוסכם כדי לדובב את המספר; הסיפור המשתמע הוא להם לשומעיו בחזקת חוויה. יש והוא נשאר, אמנם, במעגל הבידורי ומשמש לשם בדיחות-הדעת בלבד. יש שמאזינים לסיפור מתוך עדיפות לגבי המתרחש ויש שנסת-חפים אחריו עד לידי הזדהות וכמיהה אחר עולמו הקסום. אותו יחס דו-ערכי של עדיפות או הזדהות לעומת המסופר מצטייר לא בלבד בקהל השומעים אלא גם בין דמויות המספרים. בין אלה תצויין דמותו של אותו אברך, זכריה בעל הסיפורים. פעולת הסיפור היא בחזקת חוויה בעולמו. — 'כשהוא נזכר מעשה אפילו בין גאולה לתפילה מפסיק ומספר'.

מחכימה גם הטיפולוגיה של שני מספרי מעשיות: 'סיפוריו של ישראל שלמה דומים למידות שנתלבושו בדמות בני-אדם. ושל רבי זכריה לספרי מוסר. כל מקום שאתה מוצא דבריו של רבי זכריה בהגדה אתה שומע שהקב"ה גומל חסד לצדיקים ומשלם לרשעים כרשעתם' (רצה).

בתגובתם של השומעים מצטרפים האספקט הלגנדארי, הבי-דורי והדידאקטי כאחד. אך הצד השווה שבכולם הוא, שהמציאות מתגלית להם לא תוך ראייה ראשונית, בלתי-מאורגנת, אלא מתוך מעגלו של סיפור.

הסיפור יוצא לעתים ללמד לא על עצמו בלבד, אלא גם על המאזין. האוירה הסיפורית משמשת לו למחבר אמצעי לשם איפיון דמויותיו. מידת ההבנה השונה לגבי המתרחש בעיצומו של סיפור היא למעשה גם אבן-בוחן לרמתן של הדמויות המאזינות. אותה עדיפות מדומה לגבי המסופר, שמעידה למעשה על כך שלא ירדו לסוף דעתו של הסיפור, היא אמצעי סאטירי-מהתל בדוק. דרך זו זכורה לנו מן השיחות ב'בוחן צדיק' ליוסף פרל, על אודות משמעותו של 'מגלה טמירין'. אלא שאצל עגנון מרחפת אף על פני תיאורים כגון אלה רוח שבסלחנות, המתגלמת על דרך השלמות האמנותית.

אף מידת ההזדהות עם התכנים האגדיים, יש והיא נדרשת ברוח של בדיחות הדעת. עם 'מעשה בחוטב עצים' מעירה

אשת טוביה החוכר: 'חייכם, כששמעתי שיצא לחוץ רחפו כל עצמותי מצנה, ועדין רצוצה אני כאילו טענתי עמהם' (שׁו).

ברם המחבר נושא למעשה את נפשו אל הזדהות מעודנת מזו. תקפו החוויתי של הסיפור מתרחב בעולמן של בנות רבי יודיל. הזדהותן מניחה להן לחזור ולחיות מציאות נכ־ספת, ללא חיץ היתולי או דידאקטי. לא יפלא, איפוא, שפסילי מבקשת מגיטלי אחותה: 'ספרי לנו מאותם הסיפורים הנאים של הישועה... וכי לא יפה לשמוע דברים המחממים את הלב' (שכב) אין הסיפור נועד לספק את יצר־הסקרנות בלבד ואין בכך משום להיטות אחר המפתיע ושאינו־צפוי מראש. שכן הרקמה העלילתית נהירה להן היטב. 'והלא כל המעשיות הנאות שמעתן מאה פעמים' — טוענת גיטלי לאחיותיה. נקודת־המוקד שבסיפור היא האפ־שרות לחיותו כבראשונה. — 'מכירה אני את הסיפור, — מודה פסילי — אלא כיון שאת מגעת לדיבור הרי את מקור־דשת לי נעשית האצבע חמה וכן הלב כולו' (שכג).

אף הניגוד שבין מציאות נכספת, שהיא בגדר קיום משאלה שבלב, ובין ממשות־יום־יום העכורה, מזדקר היטב לעין על רקע ההתיחסות לסיפורים. וכן טוענת האם, מרת הנפש: 'וכי לא מוטב היה שעד שאתן מספרות מעשיות של בתולות ששיקעו אותן בארמונות תשקעו אצבעותיכן הענוגות בנו־צות' (שכד).

ד

מבחינת ההתיחסות אל סיפורי־המסגרת הרי בראש וראשון זה רבי יודיל הוא גורם מלכד מובהק. תהליכי־הליכוד, המסתמנים סביב אישיותו, אינם מעור אחד. ענין לנו בהתי־יחסות אל הסיפור במימד האקטואלי, תוך כדי שמיעה, והן במימד הריטרוספקטיבי, שעה שהוא תוהה, מתוך ריחוק של זמן ומקום, על משמעותם של הסיפורים שקלט בשעתו. יש שהסיפורים נתפסים על ידו על דרך המיצוי של משמעותן הדידאקטית למענו ולכל בית ישראל. 'שהרי מסיפורי שמו־

עות אלו יש ללמוד מוסר ויראה' (שיב). המיצוי הדידאקטי עשוי להשכיח מלבו את תמונת הסיפור לגילוייו בתיאור ובעלילה. נשאר המשקע שבמוסר-השכל בלבד. 'הרבה סיפורי-שמועות שמע מהם רב יודיל ואם רובם ככולם נשתכחו ממנו, מוסר שהוציא מהם צפון בלבו (שכז).

המיצוי הדידאקטי של הסיפורים מקבל צביון אינדיבידואלי, שמקורו הזדהות לא-מסוייגת עם המתרחש בסיפור. הגיבור נוטה לבדוק את משמעותם הישירה של סיפורי-המעשיות לפתרון בעיותיו האישיות. מיצוי מעין זה מתרחש בעיקר במימד הריטרוספקטיבי. 'באתי אצל פלטיאל כמה צרות עברו עלי, שנהרג אביו ונטרפה דעתה של אמו מצער ונהרג חמיו, ולבסוף עזר לו הקב"ה ונתן לו עזר כנגדו'. ולכך מצטרפת המסקנה הסובייקטיבית: 'אף לי הראה שמו יתברך נסים ונפלאות' (רטז). הסיפור ממלא שליחות בחישול תפיסת עולמו: 'ולמדתי שכל העולם לא נברא אלא בשביל התורה, כמעשה הבחור שלמד תורה הרבה ונתן לו רבי שמעון נתן הנגיד את בתו לאשה' (שם). הסיפורים משמשים לו מצפון, שעל פיו הוא מכוון את תגובותיו שבהלך נפש, 'וכשהיו מצוקותיו מציקות והולכות היה נותן על לבו מצוקותיהם של אחרים, כגון...'. (שמג). מידת ההזדהות מביאה אותו לידי טשטוש-התחומים שבין ענייני עצמו הבאים בערבוביה בענייני אחרים (רפט). ולא זו בלבד אלא שחדור רבי יודיל תחושת רציפות שבינו ובין המתרחש בסיפור. אף הצביון הלגנדארי שוב אינו חיץ בינו ובין אותו עולם של פלא, 'הייתי אומר מעשה זה בגדר נס היה, שלא אירע אלא בדורות הראשונים, עכשיו מה אני אומר, כלום בי לא היה מעשה שכזה. — — — ולא עוד אלא גדול נס שנעשה בי יותר מן הנס שנעשה לבחור העני' (רלו).

הסיפורים שקלט בשעתו מאבדים עתה ממשמעותם המעורגלת. הם נעשים עתה חומר לזכרונות אישיים. במקום הנוסח התאורי האובייקטיבי של 'הוא' נתגלגלו עתה באספקלריה של 'אני' וממלאים מעתה חלל עולמו האישי. אותם הסיפורים שנתנסחו לראשונה בצביונם האבטונומי, מופיעים

עתה, אגב השקפה ריטרוספקטיבית שניה, בקונטפסט חדש. הם נשזרים על חוט סיבתי סובייקטיבי; זימונם מתרחש לא על דרך ההשתלשלות החיצונית, אלא דרך ההרהור שבלב. אותם ההדים של הסיפור שחדרו אל תודעתו של הגיבור, מקדמים את תהליך התרקמותם של סיפורי-המסגרת הבודדים אל תוך פלל-היצירה. החוליה הסיפורית, שניתן היה להשמיטה מלכתחילה ללא ערעור רציני של המיבנה, נעשית מעתה חוליה לא-נפרדת הנדרשת מצד התפיסה הכוללת של היצירה.

המימד הרטרוספקטיבי מתבטא לא בלבד בשמיעת 'מעשיות נאות מן הישועה' שאפשר לקבל על ידיהן 'חיזוק גדול בענין זיווגין' (שמב). יודיל נוטה גם לערוך מדי פעם בפעם מאזן של המעשים ולא של המעשיות בלבד. פרשת נדודיו ועלילותיו חוזרת ונסקרת על ידו אגב ריחוק. מטען התיאור סולק עתה, כדי לחשף את הסיבתיות הסמויה. 'אותה שעה נתן רבי יודיל דעתו לכל מאורעותיו שסיבבו הקב"ה בחסדו והוליכו ממקום למקום' (רלה). שעה שתמה פרשת נדודיו, הם חוזרים ונסקרים כדי להגיע לכלל מסקנה ש'אין לך מקום שלא למדתי שם מידה טובה' (שמא). הראייה השניה של המתרחש מביאה את רבי יודיל לכלל התעצמות דיאקטית.

סקירה מעין זו תורמת לגיוון הפרספקטיבי של הדמות המרכזית. ברובד התיאורי הראשון מוצג רבי יודיל כפי שהוא מצטייר בעיני הזולת ובעיני המחבר. ואילו עתה, עדים אנו כיצד רואה הגיבור את עצמו מבחינת חזותו החיצונית, וכיצד הוא מבין את הוויתו. וכך היה יושב בבית המדרש ורואה את עצמו משוטט בדרכים כשהוא מלוכש בגדים נאים ושני סוסים מסויימים מוליכים אותו' (שמ). אין ראייה אחרונה באה לאשר ראייה ראשונה. המדובר הוא הן בשוני שבכלי העיצוב והן מבחינת ההסבר והפירוש של פעילות הגיבור. אך דוקא אותה התפלגות שבדרכי הראייה, מסייעת לגיונה של הדמות, ומעניקה לה בליטות-יתר. הפער שבין ההערכות של המציאות משמש גם מקור לתנופה

ההומוריסטית שבסיפור. העימות המתמיד שבין דרכי ראייה והבנה שונים משווה תכליתיות לחזרה על פרטים אפיזודיים שלכאורה אין בהם משום חידוש. אך למעשה יש למצוא באותה התחלפות קונטפסטואלית, מן הסממנים של מלאכת מחשבת.

הפעילות הרטרופקטיבית מתרחשת גם מתוך זוית אחרת; המדובר הוא בשירתם של משוררי-בראד, הסוקרים בחרוזים של פורים את עלילותיו של רבי יודיל. משבא בשעתו אשר ברש להפליג בשבחו של הספר 'הכנסת כלה' הוסיף וטען בזו הלשון: 'רק על דבר אחד הצטערתי, על שחזרת על חלק גדול מסיפור המעשה בפזמון ארוך ויבש קצת' (אגרת ליובל, הארץ, ט"ו באייר, תרצ"ח). ואילו לטעמנו, יש באותו שיר משום גילוי נוסף לאותה שיטה של סקירת האירועים שחלפו, מתוך זוית חדשה. מוצא אתה בשיר המחורז משום הרצאה תמציתית של האירועים המרכזיים הידועים לנו, אגב סילוק סיפורי-המסגרת וצמצום יסודות התיאור. פרשת רבי יודיל מצטיירת עתה לעינינו מתוך אספקט מבדה. זמרי בראד משתדלים עתה לחיות את מעשי רבי יודיל, לא על דרך ההרהורים האותנטיים, אלא על דרך המשחק ועל דרך הריקונסטרוקציה של הוויה בדויה. 'וכך היו עושים, שני בני אדם לובשים בגדים, זה בגדים כבגדי רבי יודיל וזה בגדים כבגדי נטע ואחד עומד ומספר מאורעותיהם שאירעו להם בדרך ואדם אחד נותן ידו על אזנו ומשורר בקול ובחרוזים' (רפ). השיר נוהג דרך הכללה, לעומת הפירוט האפי שברובד הראשון של הסיפור, 'לא כל הדברים אפשר לספר, עיקר תמציתם נספר'. (שם) לעומת הפירוט הטופוגראפי המופלג של עיירות וכפרים שבתפיסה האפית מכריז עתה הזמורר-החרזן: 'מי חכם וידע ויזכר אותם ולמי יש אצבעות כל כך הרבה למנותם'. אמנם, נשתמרו אי-אלה יסודות דיגרסיביים-דידאקטיים, אך האביזרים החייצונים של המשחק ועובדת הזימון שבין המסופר וסעודת-פורים בבחינת זמן-ההצגה, משווים לפרשה משמעות בידו-רית-היתולית מובהקת.

עתה מבליט שיר זה את האספקט ההומוריסטי שבמעשי רבי יודיל. ולא זו בלבד אלא שפרשה זו מומחשת אף לרבי יודיל עצמו הנמצא בתוך קהל המסתכלים שבאותו מעמד. מאלפת היא ההגדרה לתגובתו של רבי יודיל, המתפרשת בהרהוריו לכמה פנים: יש בה משום רגישות לצביון הצור־רני, העשוי לקבוע את מידת ההתרשמות 'מפני שהדברים נערכו בניגון נכנסו ללב ונתעוררה הנפש המתפעלת'. מצד אחר מובלטת המשמעות הדידאקטית שבשיר. אך מסקנותיו של רבי יודיל מצביעות על אפשרות שלישית: 'כיון ששמע כל הדברים נתעורר לבו כאילו לא דיברו משוררי בראד אלא בדוגמא' (שעח).

ה

נוצר, איפוא, ריחוק מסויים שבין חוויות יודיל בראשוניותו ובין סיכומן התיאטרלי. פרשת יודיל, הנמסרת לנו בתפיסה ראשונה במצב היולי של התהוות, מתגבשת עתה עד לידי אפופיאה קומית בזעיר אנפין, שמעגלה סגור וחוליותיה מלוכדות. מעשה רבי יודיל מגיע לשלב של קאנוניזציה עממית. 'יש מאנשי בראד שמחבבים את מעשה רבי יודיל יותר ממעשה אחשורוש שקורין אחשורוש־שפיע"ל' (רפ). 'לא היה תינוק שלא היה משורר את מעשה רבי יודיל' (שם).

ומן הראוי להזכיר שאין זה גלגולו האחרון. שכן כידוע פרשת יודיל, הנתפסת בעיני בני עירו ובני זמנו על דרך של בדיחות־הדעת, מקבלת באספקלריה של הספר, 'תמול שלשום' מימד לגנדארי והופך ל'מין דוגמא' של שלמות שאבדה בעיני הדור החמישי, של צאצאיו. כשם שהעימות הפרספקטיבי שבין יודיל ובני דורו בא ללמד על מהותו של רבי יודיל כך בא עימות מאוחר ללמד על טיבו של דור חמישי זה, הנקלע בין ההתרפקות על 'דוגמא' לגנדארית זו ובין הכפירה המגיעה לידי שלילת האותנטיות הקמאית שבדמות זו.

המעשים והמעשיות שליוו את רבי יודיל במסעותיו מובאים,

כאמור, לתודעתו של יודיל על דרך זימון שני המתרחש בתחום הרהוריו ולידי זימון שלישי על דרך המשחק מיסודם של זמרי בראד. אף הזימון הרביעי הוא רב־משמעות כלפי הבעיות שבמיבנה של 'הכנסת כלה'. המדובר הוא בפגי־שתו הנוספת של רבי יודיל עם דמויות מתוך הסיפורים ששמע ועם דמויות שכבר נזדמן עמהן במסעותיו. הגיבורים שבסיפורים הסגורים מוסיפים להתקיים קיום עצמי גם מחוץ למסגרת הסיפורית שנקבעה להם. קיומן בתוך המציאות משווה מידת מהימנות נוספת לסיפור שבו הופיעו לראשונה. יש והפגישה השניה הממשית מתייחדת לה משמעות אפי־לוגית כלפי המסופר מלכתחילה. באורח זה נגשרים גשרים בין הסיפור והממשות, בין העבר שהוא מחוץ לתחום המגע הנסיוני של רבי יודיל ובין הוויתו האקטואלית. הפגישה עם דמויות הסיפור או עם צאצאיהן יש בה לעתים משום מיצוי נוסף של המתרחש מבחינה אינפורמטיבית, אך אלה הם דברים שמחוץ לסיפור החתום כבר מבחינה סטרוקטוראלית. הרציפות הביולוגית המוטעמת היא בבחינת גורם מקשר שבין הסיפור לממשות האקטואלית. 'כמה היה נטע תמיה לראות בתו של רבי ירחמיאל מלמד יושבת במנוחה ועונג וצאצאי צאצאיה ממלאים את הבית. מאחר ששמע את מעשה רבי ירחמיאל שהפקיר את מעותיו, סבור היה שמתו בנותיו בבתוליהן'. — (נד—נה: ועיין גם הד לסיפורו של פלטיאל המזוג, עמ' שלה). הדים ריאליים לסיפור 'הנסתרות והנג' לות' מוצאים אנו בשעת פגישתו השניה של רבי יודיל בביתו של רבי אפרים. בין האורחים בשעת כתיבת התנאים מצויות דמויותיו של הסיפור החתום ומצאצאיהן (רצב—רצג).

אופיני מבחינת פריצת מעגל־הסיפור הוא הנאמר בעקבות הסיפור 'מסובין'; על דרך שבהיסח הדעת קולט רבי יודיל שיחה שיש בה משום תוספת אינפורמטיבית. 'מתוך דב־ריהם למד רבי יודיל שאותם אנשים מספרים באותו שמש שדיברו בו אצל רבי אפרים שנשא את שרה לאה הנגידה ולבסוף הפכה לו הצלחתו פנים' (רפט—רצ). עובדה זו

בדבר גורלה של הדמות שבסיפור נמסרת לרבי יודיל לא רק מכלי שני ומפי השמועה בלבד. מתווספת לה גם המהימנות שבזימון הישיר בשעת סדר התנאים בביתו של רבי אפרים, שעה ש'מיכל השמש משמש לפניהם, מאחר ששרה לאה הנגידה נתגרשה ממנו' (רצג).

הסיפור חודר אל תוך המציאות ההיולית לא לשם קבלת אסמכתא נוספת למהימנותו; אף יקרה שכוחו הסוגסטיבי עדיף לעומתה ומטביע חותמו. ומחכימה מבחינה זו הדוגמה האפיזודית של החתול לסונקה שנזדמנה לו לרבי יודיל אגב ביקורו השני בביתו של רבי אפרים. 'לסונקה זו יקסינה. למה נקרא שמה לסונקה, על שם החתול של רבי ישראל שלמה עליו השלום שנעשה נס על ידה, כמו שסיפר ישראל שלמה מעשה אדם ובהמה' (רצד).

זימון נוסף בין רבי יודיל ובין הדמויות שבא במחיצתן בשעת מסעותיו מתקיים בשעת חתונת בתו. אין פגישה אחרונה דומה לפגישתם הראשונה. שכן מלכתחילה נזדמן רבי יודיל עמהן בנפרד ובמסיבות סיטואציוניות שונות, ואילו עתה מופיעות הן בצוותא; פלטיאל המוזג ורעיתו, רבי אפרים וחתנו זכריה בעל הסיפורים, העשיל המשכיל, טוביה ואשתו מפוליקריץ, רבי יהושע אליעזר הזקן ואשתו, הזקן הירושלמי, הרב מאפטא ונטע העגלון, הדודה פעסיל הקמצנית, ויודיל נתן זון העשיר. אל דמויות אלו מתלווה עתה הד של אותו פירוט אפי עשיר, ששימש להן רקע בשעת זימון ראשון. עם קיומה של פרשת הכנסת כלה עדים אנו לעריכת מצעד־הדמויות ששיחקו לפנינו, כמנהגן במחזות־שעשועים המסתיימים בכי טוב. הופעתן היאשונה מקורה בכורח ההגיון הסיפורי, ואילו עתה באו בצוותא בתוקף הזימון הקונוונציונאלי קמעא, הכפוי עליהן על־ידי המחבר; אמנם כל אחת מהן הלכה לרגל גורלה ועיסוקיה לכיוון אחר, אלא ששמחתו של רבי יודיל משמשת להן צור־מת. בסופו־של־דבר נועדו כולן ביודעים או שלא ביודעים. אותו זימון תכליתי צופן בקרבו משמעות פרספקטיבית חדשה; מצטיירת עתה ביתר שקיפות ותמורה האופטימית

למיבנה של 'הכנסת כלה'

שבין 'אז' ו'עתה'. אותן הדמויות שימשו אתמול עדים לאותה משאלה-שבלב שהגיעה היום לכלל מימוש. תחושת הזמן שחלף מאז מומחשת על ידי אירועים שונים שנתרחשו מאז אף בעולמם של אותם האורחים, אם כי מצד אחר נשארו בקפאונם הכרקטרולוגי.

גורם פרספקטיבי נוסף, שהוא בעל משמעות מכרעת ליציירה, מתהווה על-ידי חישול הזיקה המוטיבית שבין הסיפור המרכזי לבין סיפורי-המסגרת. ההפעלה היא הדדית; סיפורי המסגרת מעוגנים עתה בסיפור המרכזי, ואילו הסיפור המרכזי, מעשה רבי יודיל, ניזון גם מכוחם. הסיפורים האב-טונומיים מאירים את הפרובלימטיקה שבמעשה רבי יודיל, ומביאים אותה לידי בליטות יתר. לבטיו וכיסופיו של רבי יודיל משתקפים כבאספקלריה מאירה בכמה מאותם הסיפורים ששולבו לתוך נוסח ב' של 'הכנסת כלה'. שלא כדרכם של סיפורי-מסגרת, שבהם משמשת הדמות הראשית פתחון-פה ומניע בדוי בלבד להשמעת סיפורים שענינם בתוך עצמם, נעשה כאן רבי יודיל בבחינת עילה בלעדית להשמעת הסיפורים, ואף אותם הסיפורים שלכאורה מקורם בשיחת-חולין ובבדיחות-הדעת מקבלים, בסופו-של-דבר, צידוק תכליתי ומצטרפים לאותה רב-זוויתיות פרספקטיבית, שהיא מסימני-ההיכר של 'הכנסת כלה'.

אחד הגילויים המובהקים לאותה פגישה מוטיבית המתרחשת בין חטיבות סיפוריות שהן בעלות מימד סטרוקטוראלי שונה, יש לראות בחזיון התחלפות הדמויות והתחפשותן. המדובר הוא לא בלבד בתמורות נפשיות, אלא בשינוי חזותן ומעמדן כלפי חוץ.

אותו עיקרון רווח, בדרך-כלל, ברבדי-ספרות שונים, ומניעיו הם שונים: קיימת התחלפות בתחומה של אגדת-עם בעקבותיה של פעילות מאגית. יש והתחפשות, שאינה בגדר תמורה מהותית, מתפרשת על דרך הסאטירה והקורמדיה. ההתחפשות היא אף מסממניו של סיפור ההרפתקאות. וכציר שני לה משמשת משימת-החישוף והפיענוח המתרחשים מתוך אספקטים לגנדאריים, סאטיריים או זלילתיים.

ב'הכנסת כלה' נתקלים אנו בגילויי ההתחפשות, שהם בגדר תמורה מאגית, כגון מעשי השטן הפושט צורה ולובש צורה על מנת להכשיל תמימי־דרך ב'מעשה בחוטב עצים' ובמ'עשה 'הרב והאורח'. אלא שבעיקר שרויים אנו בתחום של ההתחפשות הריאלית. שלא כדרך המקובלת של התחפשות יזומה השתלשלותם של מעשי ההתחלפות ב'הכנסת כלה'. אלה מתרחשים בהיסח הדעת מבחינת אורח התנהגותן של הדמויות הנוגעות בדבר, המתכנסות אל תוך זהותן המדומה בדיעבד וללא מחשבה תחילה.

ו

כמה סיפורי־מסגרת, כגון 'מחמת המציק' ו'הנגלות והנסתרות', ששולבו ל'הכנסת כלה' החל בנוסח ב', מקרינים בעקיפין על שלשלת התחלפויותיו של רבי יודיל. אותו בחור צנוע שנשא חן בעיני הפרנס רבי ישראל שלמה — הוא המביא לידי התרקמותה של מציאות מבויימת שיש בה מאחיות העינים. אלא שלאמתו־של־דבר אין הוא בבחינת יוזם, אלא נוהג כעצת הפרנס מיטיבו וכעצת רבו הזקן. אחיות־העינים היא כאן לגיטימית, האירועים מתפתחים על דרך הגיבוב שבהיסח־הדעת. הבדוי נעשה ממשות ורב כוחה של האשליה, המביאה לידי הסיום האופטימי. בד בבד עם התמורה האינטלקטואלית, שתחילתה מצטיירת בגדר גניבת־דעת וסופה ממשות מוצקת, מצטרף המוטיב של החלפת הבגדים. 'כיון שנתלבש הביט על עצמו והיה תמיה... ביקש להתפשט ולחזור וללבוש בגדים שלו'.

הסיפור 'הנסתרות והנגלות' אף הוא מושתת על העיקרון של הטעות שבאשליה. אלא סיפור זה הוא בבחינת ברירה סיוטית ל'כאילו' הקונסטרוקטיבי שבסיפור ראשון. עתה הטעות היא בגדר גורל הממיט שואה ואין מנוס ממנה. האדם נסחף על ידה תוך אבדן כושר־השיפוט. 'שכבר לקה לבו של הקצין מרוב התמהון וקיבל דבריו של הקבצן כאמת גמורה, אף על פי שבעצמן של עיניו ראה את רבי אבלי שאדם חשוב הוא ועל הבת אמרו שהיא ריבה נאה

וחסודה... נטל עיניו להסתכל בכל הבאים וטעה לחשוב שאינם אנשים חשובים' (קסג—קסד).

ההשתלשלות המדומה אינה פרי אונאה, אלא לעתים היא פרי אי-הבנה מושגית שמקורה בהתפלגות בין התפיסה האוטופית של המציאות ובין ראייתה הריאליסטית. ועדיפה התפיסה האוטופית כפי שמסתבר מתוך הסיפור על רבי ירחמיאל. הדיאלוג מתפתח על דרך הדור-מסלוליות המושגית. הנאמר נתפס על פי החוקיות הכפולה שבמציאות:

'כגון ששאלה אותו נתת את המעות ברבית? השיב הן. הלוי מעותינו לאדון? השיב הן. סבורה היתה... על אדון הכפר הוא אומר, והוא לא אמר אלא כנגד אדון כל האדונים. היתה משתעשעת בדמיונה והולכת מריוח לריוח עד שנת-להב לבה וצהבו פניה. אמרו שכנותיה זו לזו, פניה דומים כמלוי ברבית. התחילו שדכנים משכימים לפתחם, עד שהשיאו כל בנותיהם' (נה). — בסיפור מעין זה טמון הגרעין המהותי של בעית ה'כאילו' הקונסטרוקטיבי במעשה רבי יודיל עצמו.

אחד הגורמים, המביאים לידי קביעת זהות מוטעית, הוא השם הכפול. היסוד האניקדוטארי הבדוק של כפל-שמות נעשה לכוח מניע באותו גלגל-הטעויות. כפל השמות 'חנהלי בת אבלי הבורסקי' פועל בתוך השתלשלות האירועים של 'הנסתרות והנגלות'. אף הסיפור 'מחמת המציק' נאחו בזי-מון משולש של השם 'ישראל שלמה'. המציין את הפרנס, את השדכן המספר, והחתן.

אותם המוטיבים של התחלפות לאביזריה המקובלים משמשים רקע לגילויי ההתחלפות של יודיל נתן זון, או לפרשת 'יודיל שלא היה רבי יודיל'. אף הסיפורים בדבר תעלולי-השטן המתחפש עשויים לשמש מעין אנטיתזה שלילית להתחפשותו של רבי יודיל שהיא בגדר-היתר. מסתמנת הנטייה למצוא לו אליבי מוסרי לרבי יודיל, אם בדרך בדוחה-למחצה ואם תוך כובד-ראש. 'כאן משוך היה השקר אחרי יצר הטוב' (רלב). 'כל מה שעשיתי לא עשיתי אלא

על פיו של הרב מאפטא, מוסיף להתנצל רבי יודיל בהזר-
 דמנויות שונות. ואמנם, אף כאן מתרחשת ההתחפשות בהי-
 סחהדעת. היא אינה יזומה כלל, אלא אירע מה שאירע
 בתוקף תגובותיהם של אנשי סביבתו. הוזה אומר הצלחת
 התחפשותו של רבי יודיל אינה מותנית בהתחלפות שבבג-
 דים ובכפל-השם, אלא אף שאר הדמויות, העדיפות כביכול
 לעומת רבי יודיל מבחינת פכחונן, לוקות באותו חוסר חוש-
 האבחנה של הממשות. כולם כאילו הוכו בסנוורים ונבצר
 מהם לראות את הניתן לראות. הוזה אומר האוטופיזם של
 רבי יודיל מתקיים בתוך אוירה חברתית מסייעת, הבשלה
 לכך מבחינה פוטנציאלית. ואף גילויי הריאליזם האכזרי
 המהדהדים פה ושם אין בכוחם לשנות את השתלשלות
 האירועים המתגברים בעטיה של טעות בדבר יודיל שאינו
 רבי יודיל. זוהי, למעשה, גם האוירה הטיפוסית המצויה
 בסיפורי-המסגרת שצויינו קודם.

הקישור המהותי שבין הסיפורים שענינם ההתחלפות של
 הדמויות, אינו פרי צירופו הסובייקטיבי של הקורא ב'הכנסת
 כלה'. אותה גזרה שווה שבין מצבו כאדם שהוא בעל זהות
 כפולה ובין גורלם של גיבורי סיפורי המסגרת 'חמת המ-
 ציק', 'הנגלות והנסתרות' ו'אדם ובהמה', היא נהירה אף
 לרבי יודיל עצמו. וכך נוהג רבי יודיל להרהר תוך גישור
 בין עולמו ובין עולמן של דמויות הסיפורים: 'אלמלא היכל
 התמורות מלא קליפות הייתי אומר שאנו עומדים חס ושלום
 בשער התמורות וכל דבר מתחלף באחר, כמעשה פני חולי
 רע שהחליף את רבי אבלי בעל בית בורסקי בסתם אבלי
 וכמעשה לסונקה שהחליפו אומות העולם את שמחתה בשמ-
 חת ההגמון. באותה שעה היה רבי יודיל יושב ומציץ
 כאדם שבוחן את עצמו איזה שינוי ואיזו תמורה נעשו
 בלבו' (רלו—רלז).

הסיפורים ב'הכנסת כלה' אינם, איפוא, בגדר גורם עודף
 ליצירה. קיימת זיקה הדדית בינם לבין הסיפור המרכזי.
 רסיסים סיטואציוניים והדי משמעותם חודרים אל תודעתה
 של הדמות המרכזית בתוך הסיפור המתהווה, ואילו הסיפור

למיבנה של 'הכנסת כלה'

המרכזי משווה לאותם הסיפורים האניקדוטאריים למחצה משמעות חדשה. אף הגיוון הפרספקטיבי ניזון מתוך אותו עימות לא־פוסק שבין הסיפורים הסגורים ובין הממשות האקטואלית. אלא שקביעת משמעותו המלאה של הפרס־פקטיביזם ביחס לדמות ולבעיותיה מצריכה בדיקה של הר־מות הסגנוניות והרבדים הלשוניים, השרויים אף הם במצב של תמורה לסירוגין. אף כאן עשויה להסתמן למעין אותה מתיחות שבין השוני שבניב וברבדים הלשוניים ובין הפונק־ציה המלכדת של הסגנון. אלא ששאלה היא המצפה לבדיק־תה, באיזו מידה חופף הפרספקטיביזם הסיפורי־תיאורי את זווית־הראייה שבהבעה הסגנונית.